

Mètodes i tradicions d'estudi de la personalitat

Maria Jayme Zaro

PID_00141725

Universitat Oberta
de Catalunya

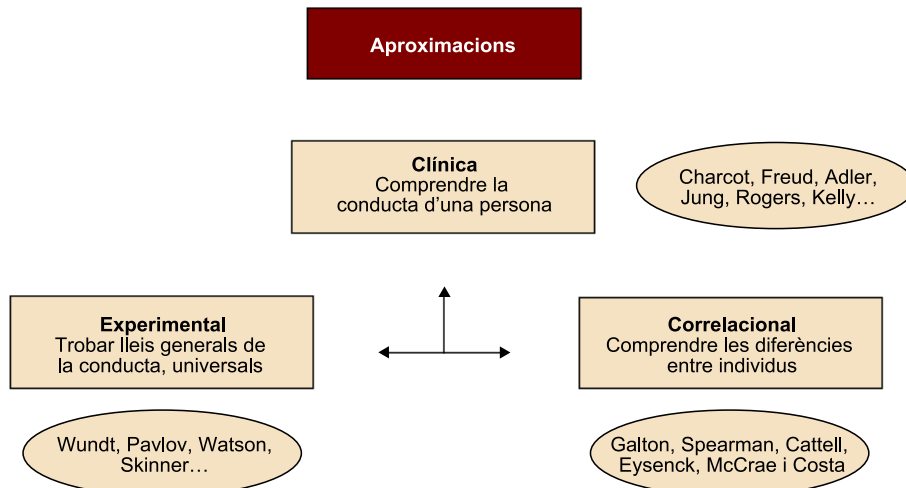
www.uoc.edu

Índex

1. Aproximacions a l'estudi de la personalitat.....	5
1.1. Aproximació clínica a l'estudi de la personalitat	5
1.2. Aproximació correlacional a l'estudi de la personalitat	8
1.3. Aproximació experimental a l'estudi de la personalitat	10
2. Sistematització dels principals models d'estudi de la personalitat: psicodinàmic, de trets, situacional i interaccionista.....	14
2.1. Principals criteris de sistematització	15
2.1.1. Determinants de la conducta	16
2.1.2. Unitats bàsiques d'anàlisi	16
2.1.3. Tipus de lleis que generen	17
2.1.4. Pressupòsits predictius bàsics: estabilitat i consistència enfront de canvi i especificitat	17
2.1.5. Estratègies d'investigació	22

1. Aproximacions a l'estudi de la personalitat

L'estudi científic de la personalitat s'ha estructurat segons tres grans aproximacions al fenomen, articulades segons la metodologia aplicada: clínica, correlacional i experimental. Per què? Perquè cadascuna persegueix diferents objectius en estudiar el mateix fenomen: la personalitat. Vegeu la figura següent:

Sistematització de les tres aproximacions a l'estudi de la personalitat i objectius respectius

Quina és l'aproximació més adequada? Tot dependrà tant dels objectius que tinguem com de l'àmbit en què treballem: no és el mateix la clínica –per exemple, context terapèutic– que la selecció Mischel de personal o la investigació de personalitat.

L'important és que totes tres aproximacions es basen en el mètode científic i parteixen de l'observació de la conducta, a partir de la qual es fa una generalització, es formulen hipòtesis i es proposa una teoria explicativa. És bàsic, doncs, que les observacions puguin ser replicades i les hipòtesis contrastades per altres investigadors.

A continuació es detallen cadascuna de les tres aproximacions, segons els avantatges i les limitacions, incloent-hi la referència a autors destacats dins cada àmbit.

1.1. Aproximació clínica a l'estudi de la personalitat

"La investigació clínica implica l'estudi sistemàtic, en profunditat, dels individus."

Pervin (1998)

Els protagonistes de l'aproximació clínica

Per il·lustrar aquesta tradició d'estudi o aproximació, veureu que L. Pervin fa referència a alguns dels clínics més rellevants que, des de mitjan segle XIX, han aplicat la perspectiva clínica en la pràctica professional:

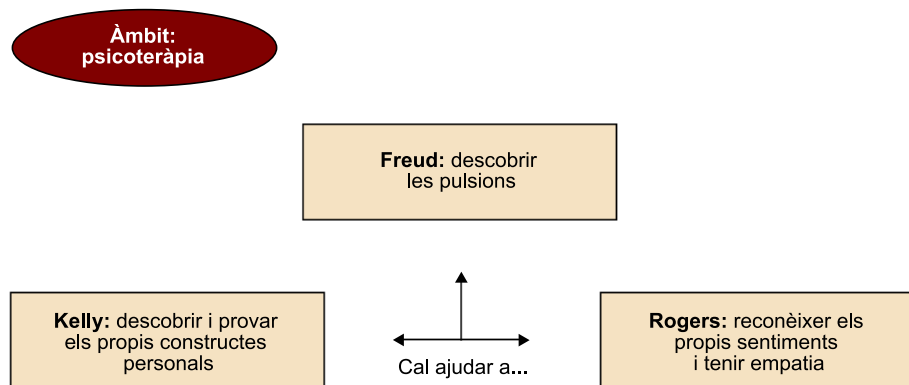
- **Charcot** (1825-1893), en estudiar els pacients de la seva clínica, diagnosticats amb histèria, sistematitzant les dades i aplicant tractament (hipnosi) en trobar que, malgrat que no tenia una base orgànica, els símptomes eren reals.
- **Janet** (1859-1947), continuador de la feina de Charcot, va intentar sistematitzar les observacions clíniques de la histèria, relacionant-les amb constructes psicològics. Així, va observar els efectes de la hipnosi en recuperar experiències irrecuperables conscientment, de manera que va constatar els efectes terapèutics de la suggestió.
- **Price** (1854-1929), en publicar un llibre, *The Dissociation of a Personality* (1906), i descriure casos de personalitat múltiple en què, sovint, els pacients no tenien consciència de l'existència de dues personalitats: el més rellevant és la descripció i, per tant, l'aportació d'observacions –dades– dels subjectes. I a més, va fundar la Clínica Psicològica de Harvard el 1927, on altres psicòlegs com Murray van continuar la investigació des d'aquesta perspectiva.

En la taula següent us presentem alguns dels autors més prestigiosos de l'aproximació clínica, i hi sistematitzem com entenen la conducta perquè constateu diferències dins la mateixa aproximació (aquests autors els trobarem en el mòdul 3 amb les seves particulars teories sobre personalitat).

Autor	Aproximació clínica
Sigmund Freud (1856-1939)	Determinant de la conducta: impulsos inconscients (pulsions). Va proposar una teoria del desenvolupament psicosexual en què la personalitat s'entén com a resultat de tres components: <i>ego</i> , <i>superego</i> i <i>allò</i> . Limitació greu: les observacions fetes des d'aquest marc teòric no poden ser replicades: des del punt de vista científic no són vàlides. Per això es considera que la psicoanàlisi, malgrat les seves grans aportacions i la seva aplicabilitat en el context clínic, no és un model científic.
Carl Rogers (1902-1988)	Determinant de la conducta: la necessitat de creixement i autorealització. Objectiu: la psicoteràpia (la teràpia centrada en el client). Ajudar la persona a apropar-se als seus propis sentiments i augmentar l'empatia. Constructe: <i>self</i> , com el percebem i l'experimentem. L'observació clínica és la base, però s'ha de relacionar amb hipòtesis científiques.
George Kelly (1905-1967)	Determinant de la conducta: la manera amb què els individus processen la informació, incloent-s'hi ells mateixos. Objectiu: la psicoteràpia. Millorar les pròpies prediccions respecte a la conducta i ser més obert a provar la pròpia teoria davant la informació i els esdeveniments. Proposa els constructes personals, la manera que té cada persona d'analitzar i interpretar el món i els problemes.

Henry A. Murray

Henry A. Murray (1893-1988) va intentar resoldre el problema de la falta de validesa de la psicoanàlisi dissenyant una prova psicomètrica que pogués mesurar les dades observades: el test d'apercepció temàtica (TAT), un test projectiu basat en un conjunt d'estímul inespècífics que permet classificar les respostes. En buscar la replicabilitat de les dades, Murray va combinar el mètode clínic amb l'experimental. Aquest autor el trobareu en el tercer mòdul, dins les teories motivacionals.

Resum dels objectius dels tres exemples d'aproximació clínica a l'estudi de la personalitat.
 Àmbit comú: psicoteràpia

A continuació us sistematitzem els avantatges i les limitacions (punts forts i punts febles) que caracteritzen aquesta aproximació.

Avantatges	Limitacions
<ul style="list-style-type: none"> • Observa una gran varietat de fenòmens en tota la seva complexitat. • Estudia la relació real entre persona i situació. • Aprofundeix en l'individu. • Genera una gran quantitat d'hipòtesis sobre la conducta. • Facilita la recollida de dades, el context clínic és menys artificios que un laboratori d'experimentació. 	<ul style="list-style-type: none"> • Es basa en observacions asistemàtiques. • Interpreta subjectivament les dades (es basa en l'experiència i el coneixement del clínic, el que es coneix com a "ull clínic"). • Inclou relacions molt complexes entre les conductes. • És basa en el cas únic (cas clínic), de manera que és difícil replicar les observacions fetes sobre una persona i comprovar les hipòtesis.

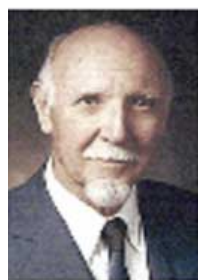
La principal crítica que rep l'aproximació clínica se centra en la dificultat de replicar-ne les dades. Per a l'activitat científica, aquest punt és essencial.

1.2. Aproximació correlacional a l'estudi de la personalitat

"L'aproximació correlacional busca l'estructura bàsica de la personalitat. La utilitat d'aquesta aproximació es mesura pel grau d'acord entre els investigadors sobre quina és aquesta estructura [...]. Mentre que els clínics han d'utilitzar els seus caps per a observar relacions, els que utilitzen l'aproximació correlacional poden utilitzar l'estadística."

Pervin (1998)

Els protagonistes de l'aproximació correlacional

R. B. Cattell

Aproximació correlacional

Spearman

H. J. Eysenck

F. Galton

Aquesta és l'aproximació característica de la psicologia de les diferències individuals, que podeu comprovar en els models teòrics que tracten d'establir l'estructura de la personalitat mitjançant l'estudi de les diferències entre individus en els principals trets dels constructes. La mesura constitueix la premissa bàsica d'aquesta aproximació, en el marc de la qual es desenvoluparan tècniques d'anàlisi de dades (estadístiques) gràcies a les quals va poder avançar la investigació.

En termes generals, l'aproximació correlacional estudia els individus com a organismes únics (segons la tradició naturalista i antropomètrica). Per tant, no modifica ni l'entorn ni el subjecte. L'objectiu és conèixer les diferències individuals, basant-se en la covariació de les respostes per a esbrinar quina és l'estructura de la conducta. Aplica diferents tècniques de mesura –tècniques multivariades basades en la correlació– per a quantificar les diferències –especialment en el seu context natural.

En la taula següent trobareu els autors més característics d'aquesta aproximació, segons exposa L. Pervin, amb una ressenya breu de les seves aportacions. Comprovareu que són referents històrics que també trobeu en la disciplina de la psicologia de les diferències individuals.

Autor	Aproximació correlacional
Francis Galton (1822-1911)	<p>Pioner a mesurar les diferències entre els éssers humans en diverses conductes.</p> <p>Estudia si les diferències individuals són degudes a un component hereditari (perspectiva biològica, amb influències del model de Darwin, cosí seu, especialment pel que fa al fenomen de la variabilitat): conclou que les diferències individuals en la intel·ligència i el talent (el "geni") són heretades.</p> <p>Utilitza diferents mètodes de mesura: tests psicomètrics, estudis de bessons i germans criats junts i separats.</p> <p>Aplica mètodes estadístics en l'anàlisi de dades, i desenvolupa el concepte de <i>coeficient de correlació</i> (que posteriorment treballa Karl Pearson).</p>
Charles Spearman (1863-1945)	<p>Influït per Galton, estudia les diferències individuals en intel·ligència i defineix l'estructura d'aquest constructe (va proposar el factor <i>g</i> d'intel·ligència general).</p> <p>Va desenvolupar la tècnica de l'anàlisi factorial, basada en la correlació.</p>
Hans J. Eysenck (1916-1997)	<p>Va estudiar les diferències individuals en la personalitat aplicant la tècnica de l'anàlisi factorial.</p> <p>Va presentar un model factorial i biològic de l'estructura de la personalitat, amb tres dimensions bàsiques: extraversió-introversió, estabilitat - inestabilitat emocional (neuroticisme) i psicoticisme (sensibilitat-duresa).</p> <p>Va dissenyar un qüestionari de personalitat per mesurar-la segons la seva proposta; la darrera versió és l'EPQ-r.</p>
Raymond B. Cattell (1905-1998)	<p>Va proposar un model de personalitat estructurat en 16 factors primaris i 4 factors secundaris (intentava obtenir una taxonomia, una classificació dels elements bàsics de la personalitat similar a la taula periòdica dels elements químics).</p> <p>Tret: conducta que es correlaciona amb una altra.</p> <p>Mètode per a definir trets: des de la perspectiva lèxica (trobar descriptors de la personalitat en el llenguatge natural), aplicar anàlisi factorial.</p> <p>Va dissenyar un qüestionari de personalitat que continua sent dels més aplicats en l'actualitat: el 16 PF.</p>
Model de personalitat dels cinc factors	<p>A partir dels anys noranta hi ha un relatiu consens entre els experts en personalitat sobre l'estructura d'aquest constructe. Hi ha cinc dimensions que l'expliquen: neuroticisme, extraversió, consciència, agradabilitat i obertura a l'experiència.</p> <p>Els autors més representatius d'aquesta perspectiva de cinc dimensions o factors són McCrae i Costa, però hi ha altres propostes.</p> <p>En tot cas, és un exemple de la continuïtat del treball iniciat per Galton al final del segle XIX: perspectiva correlacional, importància de la mesura i les tècniques estadístiques d'anàlisi de dades, estudi de les diferències individuals.</p>

A continuació us presentem una síntesi dels principals avantatges i limitacions que, seguint Pervin, es poden atribuir a la perspectiva correlacional.

Avantatges	Limitacions
<ul style="list-style-type: none"> • Estudia un rang de variables ampli. • Estudia les interaccions –relacions d'associació– entre les variables. • Dóna importància a la mesura científica: utilitza instruments estandarditzats (qüestionaris, autoinformes, etc.). • Aplica mètodes estadístics en l'anàlisi de dades (correlació). • Ha estat la base dels models de personalitat que descriuen la seva estructura. 	<ul style="list-style-type: none"> • Abusa dels autoinformes en la recollida de dades, considerant les limitacions que aquests autoinformes comporten: <ul style="list-style-type: none"> – Excessiva rigidesa en les respostes (depèn de les escales de resposta). – Problemes de fiabilitat i validesa. • Se centra en el rendiment dels subjectes. • No estudia causalitat, només descriu relacions d'associació entre variables.

Leona Tyler

"Ni els mètodes de la correlació ni els mètodes de comparació entre grups ens diuen per si mateixos res de les causes de les diferències entre els individus." (Leona Tyler, 1973)

1.3. Aproximació experimental a l'estudi de la personalitat

"La investigació experimental suposa la manipulació sistemàtica de variables per a establir relacions causals [...]. En contrast amb la investigació clínica i correlacional, hi ha un control experimental directe sobre les variables que interessin a l'investigador."

Pervin (1998)

Els protagonistes de l'aproximació experimental

Aproximació experimental

Pavlov

Skinner

Watson

Wundt

Ebbinghaus

Experiment

Un experiment és un mètode o procediment amb el qual s'intenta verificar empíricament una hipòtesi o més d'una relacionades amb un fenomen observat, segons un disseny experimental determinat. Amb l'experiment es pot investigar sobre les causes del fenomen, mitjançant la manipulació sistemàtica de variables per a establir relacions causa-efecte. Requereix la identificació de les variables que intervenen en el fenomen: les que es considera són causa del fenomen (variables independents, VI) i les que es considera són con-

seqüència de les primeres (variables dependents, VD), i també les variables estranyes que cal controlar perquè intervingen en la situació. Les VI es manipulen (se'n varien els valors) per a observar-ne l'efecte sobre les VD (i establir la relació causa-efecte).

L'aproximació experimental aplica la metodologia pròpia de la fisiologia experimental a l'estudi de la conducta (model de la física), i planteja un estudi aïllat del fenomen, amb independència de l'organisme que el produeix. Com hem dit, manipula variables amb l'objectiu de descriure lleis generals segons l'esquema bàsic E-R. La base és la causalitat provocada sota el control de l'experimentador (investigador) i la tècnica pròpia és l'experiment.

A continuació recollim alguns dels autors representatius de l'aproximació experimental:

Wilhelm Wundt (1832-1920)

Assistent del fisiòleg Helmholtz a Berlín, el 1870 va crear el primer laboratori de psicologia (i va inaugurar així la psicologia experimental), i va fundar l'estructuralisme (psicologia introspectiva).

Va investigar els efectes del canvi de llums i so en intensitat i qualitat mitjançant el temps de reacció (TR) dels individus en resposta a la presentació d'estímuls.

Wilhelm Wundt (1832-1920)

Hermann Ebbinghaus (1850-1909)

Va ser el primer a estudiar experimentalment la memòria per a trobar lleis universals –amb la tècnica de síl·labes sense sentit–, i va descriure la corba de l'oblit (funció del temps).

També va estudiar la visió del color, i el 1897 va desenvolupar un mètode per a mesurar la capacitat mental dels infants escolaritzats (i així es va avançar als treballs del francès Binet el 1905).

Hermann Ebbinghaus (1850-1909)

Ivan Pavlov (1884-1936)

Va investigar la neurosi experimental mitjançant el condicionament de la conducta de gossos.

Va desenvolupar les lleis generals de la conducta, i va proposar una tipologia temperamental basada en característiques del sistema nerviós (fort-feble), que va influir en la primera etapa del model de personalitat d'H. J. Eysenck.

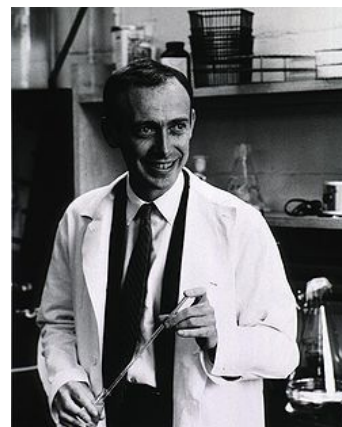

Ivan Pavlov (1884-1936)

John B. Watson (1878-1958)

Va rebujar obertament la introspecció –mètode clínic totalment subjectiu– per a l'estudi de la conducta, i també l'estudi de processos cognitius interns (entenenent que la cognició té lloc dins l'organisme i constitueix una caixa negra inaccessible des de l'observació).

Va investigar el desenvolupament de connexions entre estímuls (E) i respostes (R), i va fonamentar el paradigma conductista en considerar l'esquema E-R com a unitat d'anàlisi.

John B. Watson (1878-1958)

Burrhus F. Skinner (1904-1990)

Fundador del conductisme radical, va desenvolupar l'anàlisi del comportament aplicat basat en els principis de l'aprenentatge.

Va utilitzar l'experiment segons reforçaments positius i negatius, i va demostrar el condicionament operant (dins la tècnica terapèutica anomenada *modificació de conducta*, que considera que les disfuncions són resultat d'un aprenentatge no adaptatiu).

Burrhus F. Skinner (1904-1990)

A continuació, seguint l'esquema d'aquest punt, destaquem els avantatges i les limitacions de l'aproximació experimental:

Avantatges	Limitacions
<ul style="list-style-type: none"> • Manipula variables específiques. • Registra dades objectivament. • Estableix relacions de causalitat entre les variables d'estudi. • És un procediment controlat: experiment. 	<ul style="list-style-type: none"> • Hi ha poques variables que puguin ser estudiades perquè cal un laboratori (situació experimental controlada). • La situació experimental és artificial i dificulta la generalització de les dades. • S'ha basat molt en la investigació amb animals: fins a quin punt és generalitzable als humans? • Malgrat que pretén controlar absolutament tot l'entorn experimental i les variables d'estudi, inevitablement els subjectes d'estudi incorporen la seva personalitat a l'experiment i poden alterar les dades recollides (trets temperamentals que poden afectar les respostes controlades, els continguts motivacionals, els actitudinals, els estats d'ànim, etc.).

La causalitat

La causalitat no s'observa directament, no es registra mitjançant els sentits. Com diuen Craighead:

"El científic observa la correlació (de vegades probabilísticament) però no la causació."

Craighead *et al.* (1981)

El que es pot fer és inferir-la a partir de l'observació i segons l'exercici del raonament: això ens permet treure conclusions sobre el significat del que hem observat. A partir d'aquí, hem de proposar hipòtesis explicatives que hem de contrastar experimentalment per donar la base d'una teoria, establint relacions causa-efecte entre les variables relacionades amb el fenomen d'estudi.

Com a conclusió final, reflexioneu sobre les tres aproximacions i compareu els respectius punts forts i dèbils de cadascuna. Recordeu que totes tres s'han aplicat a l'estudi de la personalitat però, com assenyàvem al començament de l'apartat, responen a objectius diferents que donen contingut als seus dissenys particulars: són maneres d'organitzar l'estratègia d'investigació per comprendre millor la conducta humana. Diferencieu, doncs, si estudien –i com– els processos i la dinàmica de la personalitat, com en descriuen l'estructura, com la mesuren i com diferencien entre fenòmens anòmals i patològics. En el cas correlacional i experimental queda palesa l'aplicació del mètode científiconatural en l'estudi de la conducta. Mentre l'aproximació correlacional, però, se centra en la coocurrència de les conductes, l'experimental n'esbrina les causes.

2. Sistematització dels principals models d'estudi de la personalitat: psicodinàmic, de trets, situacional i interaccionista

Un dels aspectes que, potser, dificulten més d'entendre el constructe de personalitat és la gran quantitat de teories científiques (explícites) que, al llarg de la seva història, s'han proposat per a explicar-la. En el tema anterior s'han plantejat els elements comuns que el consens dels experts ha considerat necessaris per a plantejar una teoria en particular: consistència, estabilitat i trets són exemples dels conceptes revisats.

Per a qualsevol disciplina científica, les teories són essencials, ja que defineixen un marc conceptual en què es poden entendre els fenòmens que ens interessen, estructurat segons supòsits organitzats lògicament. Les teories expliquen els fenòmens, els relacionen amb altres aspectes que, inicialment, no havien estat constatats a partir de l'observació i fan prediccions a partir de les seves propostes.

S'han proposat diferents criteris per a diferenciar una teoria científica: empírics, socials, històrics, legals, etc., que es poden resumir destacant la consistència interna i externa, la parsimònia (simplicitat, evitació d'elements innecessaris, conegut com *la navalla d'Occam*), la utilitat (descriure i explicar fenòmens observables), la verificació o falsació empírica (de les prediccions), el resultat d'aplicar el mètode científic, etc.

La realitat, però, és que al llarg del temps s'han plantejant diferents teories de la personalitat, teories que poden ser incloses en models generals, si atenem uns criteris comuns.

J. M. Tous (1986) va proposar una sistematització dels principals models de la personalitat, basada en el treball d'Endler i Magnusson (1974), dels quals destaquem el de trets, psicodinàmic, situacionista i interaccionista, segons uns criteris bàsics aplicables a tots, que permeten organitzar-los i, alhora, destacar els principals punts comuns i diferencials de cadascun. En la taula següent us presentem els criteris i els models esmentats, i després us comentem els principals de sistematització.

J. M. Tous

Criteris	Models de personalitat			
	Psicodinàmica	Trets	Situacionista	Interaccionista
Determinants de la conducta	Dirigida interiorment	Des de dintre	Des de fora	Des de dins i des de fora
Unitats d'anàlisi	Instints, motius, necessitats	Trets	Situacions	Interacció "persona × situació"
Tipus de lleis	Causals R-R	Associació R-R	Causals lineals S-E-R	Causals múltiples E-R-E-R-E-R
Consistència enfront d'especificitat	Consistència	Consistència	Especificitat	Consistència i especificitat
Innatisme enfront d'empirisme	Innatisme	Innatisme	Empirisme	Innatisme i empirisme
Teoria evolutiva	Sí	No	Sí	Sí
Constructivisme i reduccionisme	Reduccionisme biològic i social	Reduccionisme biològic	Constructivisme psicològic	Reduccionisme i constructivisme
Estratègies d'investigació	Observació de variables intra	Correlació de variables inter	Experimentació variables inter	Correlació i experimentació variables "intra × inter"
Tipus de dades	Descripcions verbals	Puntuacions	Anàlisis	Puntuacions i experiments
Mètode de recollida de dades	Entrevista i història de casos	Qüestionaris, tests	Microhistòria i avar	Tests × tractaments experimentals
Tractament de les dades	Interpretació	Anàlisi factorial	Anàlisi de retards	Anàlisi factorial, avar, etc.

Sistematització dels principals models de personalitat segons els criteris proposats per J. M. Tous (1986)

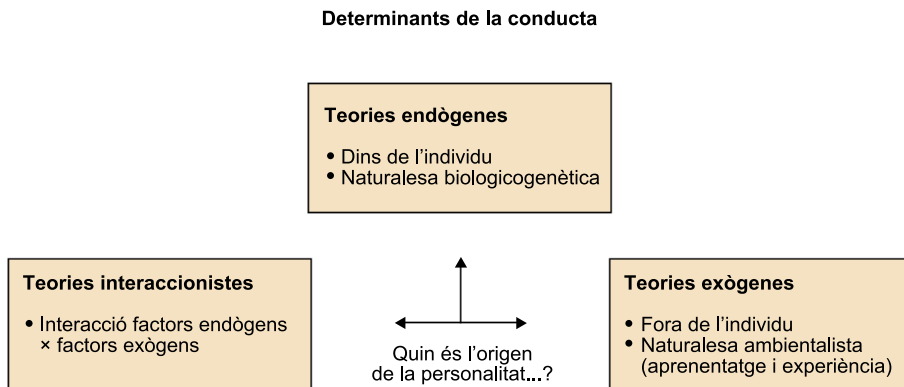
2.1. Principals criteris de sistematització

Els més importants responen a les preguntes següents:

- 1) Quin és el determinant de la conducta?
- 2) Quines són les unitats d'anàlisi bàsiques?
- 3) Quin tipus de lleis genera la teoria?
- 4) Quins són els pressupòsits predictius bàsics?
- 5) Quines estratègies d'investigació segueix?

2.1.1. Determinants de la conducta

Quin és l'origen de la personalitat? Què determina la conducta, mitjançant la qual inferim la personalitat? Segons com responguin a aquesta pregunta, les diferents teories es poden agrupar en tres: endògenes, exògenes i interaccionistes. Vegeu la figura següent:

Sistematització de les teories de personalitat segons els determinants que atribueixen a la conducta

Teories	Determinant	Teories
Endògenes	Dins l'individu (organisme). Base: naturalesa biològica i genètica, de manera que algunes arriben a ser <i>reduccionistes</i> , és a dir, redueixen l'origen de la conducta als factors biològics.	Teories tipològiques, de trets, psicodinàmiques, fenomenològiques.
Exògenes	Fora de l'individu: en el medi, la situació, etc. Són les característiques de l'entorn les que determinen la conducta. Base: naturalesa ambientalista, segons aprenentatge i experiència.	Conductisme.
Interaccionistes	És resultat de la interacció entre factors endògens (individu) i factors exògens (situació). Base: reconeixement dels components biològics i ambientalistes.	Interaccionistes.

2.1.2. Unitats bàsiques d'anàlisi

Es denominen *unitats d'observació* els elements més petits i concrets utilitzats dins una teoria per a explicar la personalitat. Segons els models descrits trobem les següents:

- Model de trets: trets o factors-trets.
- Model psicodinàmic: instints o motius primaris.
- Model situacionista: la situació o medi.

- Model interaccionista: la interacció "persona × situació".

2.1.3. Tipus de lleis que generen

Les diferents teories relacionen els elements concrets, directament observables, amb els elements abstractes que proposen, mesurats indirectament (constructes), mitjançant lleis bàsiques que poden ser de dos tipus:

- **Lleis causals:** estableixen una relació causa-efecte entre constructes i conducta. Poden ser del tipus lineal, circular o múltiple, com les que apliquen els models psicodinàmic, situacionista i interaccionista, o els models tipològics.
- **Lleis d'associació:** estableixen el grau d'associació segons sincronia (coincidència) i contingència, com les que apliquen el model de trets, però també el psicodinàmic o les perspectives fenomenològiques.

2.1.4. Pressupòsits predictius bàsics: estabilitat i consistència enfront de canvi i especificitat

Aquest és un punt essencial en què s'ha basat una de les controvèrsies més importants entre dos dels grans models de la personalitat, el de trets i el situacionista, abans de definir-se el model interaccionista a la dècada dels setanta.

Recordeu, segons el desenvolupament històric de la disciplina, que als anys seixanta es produeix la gran crisi conceptual de la psicologia de la personalitat, amb la polèmica suscitada per W. Mischel sobre els pressupòsits predictius del model de trets (estabilitat-consistència), i el plantejament de l'alternativa oposada des del model situacionista (especificitat).

Segons els pressupòsits assumits podem parlar de dos grans tipus de teories generals:

- **Teories endògenes:** la conducta (personalitat) es manté relativament estable al llarg del temps (cicle vital) i al llarg de les diferents situacions (consistència). Així, fan *prediccions* de la conducta.
- **Teories exògenes:** existeix el canvi. La conducta (personalitat) varia al llarg del temps i entre les diferents situacions, perquè hi ha una especificitat transituacional (la conducta depèn de les característiques de la situació concreta). Fan *prediccions* a partir del coneixement de les situacions.

- **Teories interaccionistes:** contribueixen a resoldre la controvèrsia anterior ja que reconeixen estabilitat i consistència de la conducta però admeten l'existència de certes variacions vinculades al desenvolupament, la maduració, determinats aspectes de l'entorn, etc.

A continuació desenvolupem amb més detall els pressupòsits de consistència i estabilitat, i també la important controvèrsia "persona × situació" que es va desencadenar coincidint amb el període de crisi més intens de la psicologia de la personalitat, en qüestionar directament el model de trets que, fins aleshores, havia dominat la teoria i investigació de la disciplina.

Estabilitat del comportament

L'estabilitat del comportament és la persistència o manteniment de la conducta al llarg del temps i davant una mateixa situació (o similars).

El fet observable és que la conducta dels individus –entesa com a expressió d'elements de la personalitat– manté una relativa constància al llarg del temps.

Considerant mesures de la conducta, diferents autors (per exemple, Caspi i Bem, 1990) estableixen tipus d'estabilitat. Els tres primers responen a una perspectiva nomotètica, i els dos últims, a una perspectiva idiogràfica:

- **Absoluta:** la conducta és permanent, invariable (en un individu o grup).
- **Diferencial:** la conducta és constant respecte a una diferència constatada prèviament, en comparar-la amb un mateix individu, un individu i un grup o dos grups diferents.
- **Estructural:** la conducta és estable en tots els patrons en què s'organitza mesurat en diferents moments. Requereix tècniques multivariades per a mesurar-la.
- **Ipsativa:** la conducta és estable en diferents moments de la vida (la relació entre els diferents atributs d'un individu es manté constant).
- **Coherent temporalment:** la conducta és estable, la seva naturalesa es manté igual malgrat que variï la manera d'expressar-la.

Aleshores, si hi ha estabilitat comportamental, no és possible el canvi?

El comportament d'un infant no és el mateix que el d'un adult: de la infància a la maduresa es produeixen canvis de tota mena. Afecten la personalitat? Què passa amb els trets o disposicions, tal com es defineixen? Els estudis longitudinals són la millor manera d'aproximar-se a aquestes qüestions.

Des de la psicologia de la personalitat s'entén la possibilitat de canvi conductual segons tres tipus o fonts (Franz, 1994):

1) **Canvis maduratius:** associats a l'edat, al cicle vital, basats en el desenvolupament biològic.

2) **Canvis normatius:** associats a situacions socialment normalitzades, sovint expressades mitjançant rols establerts, com trobar un treball estable, deixar de ser solter o soltera i viure en parella, ser pare o mare, etc.

3) **Canvis individuals:** associats a les experiències vitals pròpies de l'individu, no compartides ni establertes socialment. Poden ser situacions d'estrès, com una ruptura emocional, un accident o situació traumàtica, l'efecte d'una intervenció psicoterapèutica, etc. En tot cas, davant una situació emocionalment intensa sempre hi ha una reacció i és molt possible que s'intensifiqui l'expressió dels trets del subjecte, i es mostri així un canvi que, en alguns casos (cal considerar la variabilitat individual), pot arribar a induir una patologia.

A manera de resum, en analitzar l'estabilitat de la conducta cal considerar un seguit de qüestions que poden modificar les dades obtingudes:

- a) Tipus de dades que cal estudiar (variable que mesurem, instrument que utilitzem per a mesurar-la, etc.).
- b) Efecte de la generació de referència dels subjectes que estudiem (l'efecte de cohort).
- c) Tipus de mesura que apliquem (qüestions metodològiques, com aplicar regressions a la mitjana en considerar puntuacions extremes, fet que redueix l'estabilitat, o el tipus d'anàlisi estadística aplicat).
- d) Interpretació de les dades obtingudes (biaix clàssic).
- e) Factors relacionats amb els canvis individuals abans esmentats (esdeveniments traumàtics, intervencions terapèutiques).

Estudis de personalitat

S'han fet estudis de personalitat en relació amb cadascuna de les possibilitats comentades i s'han vist variacions en l'expressió de certs trets; per exemple, ser mare intensifica la responsabilitat, la paciència, l'autocontrol, però quan els fills i les filles arriben a l'adolescència, es constata una nova variació per a la dona, en què s'intensifiquen els trets d'independència i d'orientació al guany. O que al llarg del cicle vital disminueixen trets d'inestabilitat emocional, extraversió i obertura a l'experiència mentre que incrementen els de cordialitat i responsabilitat.

Model d'estabilitat i canvi

Els estudis longitudinals de la personalitat estableixen una relació entre els trets infantils i els trets adults, i també la constància dels trets al llarg dels anys. Estabilitat o canvi, doncs? S'han proposat tres maneres d'enfocar aquesta qüestió:

1) **Els trets de la personalitat no canvien: es mantenen constants.**

McCrae i Costa (1990): les correlacions test-retest durant períodes de 6 i 12 anys dels trets del model de personalitat dels 5 factors són similars a les corresponents a períodes més petits. Per a ells el cicle vital, les experiències de la vida, etc., no fan canviar la personalitat sinó que la personalitat acomoda aquests canvis i hi dóna ordre, continuïtat i predictibilitat.

La crisi dels 40

Els autors fan referència a una coneguda, i estereotipada, situació vital, la *crisi dels 40*, tant per a homes com per a dones, estructurada a la fi segons continguts no solament d'experiències i reflexions existencials sinó també de rols socials: l'home perd projecció en la vida laboral, no té interès pel seu matrimoni, és conscient de la mort, etc.; la dona perd el rol matern sobre uns fills ja independents i pateix els efectes de la menopausa, etc. És vàlid tot això avui en dia per als 40 anys? Al marge de les objeccions que es poden fer a aquesta suposada crisi pel que fa als rols de gènere; l'estil de vida, el que els autors van demostrar és que no és generalitzable a tothom i que és més pròpia de persones que es caracteritzen per la inestabilitat emocional, una dimensió de personalitat vinculada a les emocions negatives (per tant, als 40 però també als 20 o als 60). La personalitat, doncs, determina la resposta als esdeveniments.

2) La personalitat és una preparació al canvi.

Es considera que el canvi existeix, es relaciona amb les experiències de la vida, amb les situacions emocionalment impactants (estressants, innovadores, etc.), capaces d'afectar l'estructura de la personalitat, de manera que al llarg del cicle vital es desenvolupa un patró individual de canvi. És possible, però, que els canvis en la personalitat es relacionin amb els trets de personalitat previs, que determinarien a la fi com s'afronten les situacions desencadenants del canvi: preparen aquest canvi.

3) Els canvis en la personalitat són una resposta a experiències noves.

Els individus poden canviar de manera impredecible; les experiències aporten aprenentatges nous que afavoreixen la modificació de la personalitat en un intent d'adaptar-se però també d'enriquir-se. El canvi és especialment possible mitjançant la intervenció terapèutica o bé traslladant-se a altres entorns. Per què? En el primer cas, es busca activament el canvi per a afavorir l'adaptació de l'individu; en el segon cas, perquè segons amb qui ens relacionem quotidianament pot ser difícil mantenir una constància en els trets de personalitat, o això és el que van investigar amb matrimonis Caspi i Herbener (1990), que proposen que si constantment som en presència d'algú molt diferent de nosaltres tendim a modificar certs trets de la nostra personalitat.

Consistència de la conducta

Consistència de la conducta és la persistència o el manteniment de la conducta d'una persona en situacions diferents.

Les regularitats conductuals constatades en situacions diferents es poden entendre com el resultat d'un patró regular, d'una configuració o pauta general del comportament que s'estableix en l'individu i reflexa l'actuació de pro-

cessos interns (que designem mitjançant el constructe *personalitat*: processos conatus, emocionals, biofisiològics, cognitius...), com a resultat d'un funcionament intern integral.

Malgrat l'existència d'aquesta consistència conductual, s'entén que alhora es pot produir una certa especificitat situacional, és a dir, davant determinades situacions específiques la conducta es pot adaptar a les seves exigències i modificar relativament el patró regular que la caracteritza.

Dins el concepte general es poden diferenciar diversos tipus de consistència:

- **Consistència de tipus A:** es constata davant les mateixes situacions.
- **Consistència de tipus B:** es constata davant diferents situacions (o amb modificacions substancials).
- **Consistència de tipus C:** es constata per la naturalesa compartida de diferents comportaments davant les mateixes situacions (els comportaments tenen el mateix nexa comú que s'expressa de manera diferent).
- **Consistència de tipus D:** com la C, són conductes diferents que comparteixen una mateixa arrel malgrat que s'expressen de manera diferent; mostren consistència també en situacions diferents.

El debat consistència-especificitat de la conducta

La consistència de la conducta és defensada per alguns models teòrics, com ara el model dels trets, i constitueix, juntament amb l'estabilitat, un element clau de la psicologia de la personalitat. Ha estat qüestionada, però, des d'altres perspectives teòriques, de manera que cap al final dels anys seixanta es va obrir un gran debat entre defensors i detractors de la consistència comportamental, conegut com el debat *persona × situació*.

El seu principal detractor és Walter Mischel, teòric de l'aprenentatge social i representant del model situacionista. A *Personality and Assessment* (1968) va analitzar experimentalment els quatre tipus de consistència conductual abans esmentats, en àmbits diferents.

- En el cas de la personalitat va constatar que hi ha falta de consistència en el tipus B: les variables de la situació influeixen en la conducta amb més intensitat que la personalitat, que la defineixen com a específica i invalidant la consistència de tipus C i la de tipus D, en analitzar correlacions entre puntuacions a tests de personalitat i conducta real, de manera que s'obtenen sistemàticament coeficients molt baixos (0,20 - 0,30), que es van denominar *coeficients de personalitat*.

Walter Mischel (1930)

- La seva conclusió és que només es demostra la consistència de tipus A, davant les mateixes situacions, fet que Mischel interpreta dient que la conducta és un predictor en si mateixa, però no ho és d'altres conductes o constitueix el reflex de la personalitat entesa com a processos interns subjacents.

El reduccionisme de Mischel cap a la situació va ser també criticat, tant conceptualment com *metodològicament*. Bowers va demostrar la debilitat metodològica del model situacionista; Epstein (1983) va constatar que, com qualsevol mesura, les del comportament poden estar sotmeses a errors que impedeixin fer una mesura exacta de les tendències del comportament. Per a ell, és més adequat aplicar el "principi d'agregació", que consisteix a obtenir mesures del comportament d'una persona en situacions i fer una mitjana o agregar les mesures diferents, de manera que augmenta la probabilitat de predir el comportament d'algú. Així es va obrir camí a una perspectiva interaccionista que reconeix la importància tant de la persona-personalitat com de la situació.

Mentre els teòrics dels trets van optar per l'expressió *consistència disposicional* per matisar-ho (la consistència és un reflex de la disposició interna de personalitat i, per tant, no necessàriament es produirà sempre sinó que dependrà de la disposició), el mateix Mischel va variar la seva perspectiva, apropant-se a l'interaccionisme, i va considerar com a unitat d'anàlisi la interacció entesa com a patrons de conducta "si... aleshores" (situació), que depenen de processos afectivoemocionals interns (elements de personalitat). El 1995 va plantejar un model, el Sistema Cognitiu Afectiu de la Personalitat, en què proposa aquesta alternativa, i reconeix així la influència de les variables cognitives sobre la percepció de les situacions.

Més recentment, Funder (2006) destaca la importància dels tres elements que cal analitzar, la "tríada de la personalitat": persona, situació i comportament, i entén que qualsevol d'aquests elements es pot predir (serà consistent) en termes dels altres dos, ja que mantenen una relació interdependent.

2.1.5. Estratègies d'investigació

Quines són les estratègies o mètodes d'investigació que apliquen els diferents models, aplicat com un criteri més de diferenciació? En la primera part del mòdul s'han presentat les tres tradicions metodològiques principals: clínica, basada en l'observació; correlacional, basada en l'associació entre variables d'estudi, i experimental, basada en la manipulació de variables seleccionades per tal d'establir relacions causals entre les unes i les altres.

Els models de personalitat es poden diferenciar segons l'aplicació d'aquestes diferents estratègies, que, com podeu veure en la taula de sistematització dels principals models de personalitat, determinen tant el tipus de dades que cal recollir per estudiar-les com el mètode de recollida i, finalment, el tractament (estadístic) a què se sotmeten aquestes dades:

1) Model psicodinàmic: observació de variables en el context clínic; variables intraorganísmiques que les diferents teories incloses interpreten per explicar la conducta.

- Amb quin tipus de dades treballa? En vista del context particular de la clínica (context terapèutic), es basa en les descripcions verbals que aporten els subjectes d'estudi (pacients, o *clients* com els anomenava Carl Rogers).
- Com es recullen les dades? Poden ser recollides mitjançant l'entrevista (clínica) i fent la història dels casos treballats.
- Com es tracten –analitzen– aquestes dades? Retrobeu un dels punts febles de l'enfocament clínic: mitjançant la interpretació del clínic, basat en els pressupòsits teòrics de la teoria en particular. Per tant, és un tractament subjectiu basat en el coneixement de l'expert, impossible de generalitzar a altres individus (perspectiva idiogràfica).

2) Model de trets: respon tradicionalment a l'enfocament correlacional, de manera que aplica estratègies d'associació entre les variables d'estudi, en principi variables inter (interindividuais, intergrupals, etc., malgrat que, recordeu-ho, també es considera la variabilitat intraindividual).

- Amb quin tipus de dades treballa? Amb puntuacions (mesures objectives) que representen les respostes dels subjectes a autoinformes i qüestionaris dissenyats per a mesurar diferents característiques de la personalitat.
- Com es recullen les dades? Mitjançant autoinformes, qüestionaris, tests, etc., amb continguts que representen situacions en les quals es poden mesurar les variables d'interès (si els trets representen tendències de conducta, els ítems o preguntes incloses en els qüestionaris reproduïxen situacions en què es poden constatar aquestes tendències). De nou, però, trobeu un dels punts febles de l'enfocament correlacional: el recolzament en aquests mètodes de recollida de dades, amb les limitacions i els biaixos metodològics que plantegen.
- Com es tracten aquestes dades? Amb tècniques d'anàlisi estadística, es basen en la correlació i apliquen el mètode de l'anàlisi factorial, que permet estudiar l'estructura bàsica de la personalitat.

3) Model situacionista: el caracteritza l'enfocament experimental, treballa amb variables inter presents en la situació.

- Amb quin tipus de dades treballa? Amb mesures objectives basades en l'anàlisi de les variables de la situació.
- Com es recullen les dades? Mitjançant mètodes propis de microhistòria i anàlisi de la variància (AVAR).
- Com es tracten aquestes dades? Amb tècniques d'anàlisi estadística, especialment l'anàlisi de retards.

4) Model interaccionista: combina l'enfocament correlacional i experimental, i estudia variables intra i inter, per mirar d'explicar la conducta considerant els factors endògens i exògens alhora.

- Amb quin tipus de dades treballa? Amb mesures objectives que combinen les puntuacions obtingudes en diferents instruments de mesura i les dades obtingudes en situacions experimentals (experiments).
- Com es recullen les dades? Mitjançant tests, qüestionaris, autoinformes, etc., i tractaments experimentals.
- Com es tracten aquestes dades? Amb tècniques d'anàlisi estadística que, consegüentment, combinen les característiques del model de trets amb les del model situacionista: anàlisi factorial, anàlisi de la variància, etc.